

СТАНОВИЩЕ

От доц. д-р Иван Рашков Кръстанов относно представения дисертационен труд на редовния докторант **Татяна Димитрова Иванова**

на тема:

“СТРАШНИЯТ СЪД” В МОНУМЕНТАЛНАТА ЖИВОПИС НА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ – XVIII-XIX ВЕК

(ИКОНОГРАФИЯ И ХЕРМЕНЕВТИКА)

за присъждане на образователната и научна степен **доктор** в област 2.

Хуманитарни науки, професионално направление 2.4. Религия и теология **(Християнско изкуство)**

Предварителни (кратки) бележки:

Докторантът **Татяна Димитрова Иванова** се яви и издържа успешно изпитите (писмен и устен, както и изпита по съответния западен език - италиански) на кандидат-докторантския конкурс по научната специалност „ХРИСТИЯНСКО ИЗКУСТВО”. Изпитите от „докторантския минимум” тя положи в рамките на изискуемия, според правилника, период с **отличен успех**. В периода на трите години, като редовен докторант, тя написа няколко статии, свързани с проблематиката на нейната дисертация. През този период участва с доклади и научни съобщения на редица конференции и симпозиуми – у нас и в чужбина. Тя бе и на специализация в Папския институт по Християнска археология в Рим (Италия), където проведе библиографско проучване и посещение на лекции по *Раннохристиянско изкуство и Археология*. В края на специализацията си в Рим докторантката се яви на изпит към специализиран курс "Увод в християнската античност" и придоби сертификат с резултат **summa cum laude 10. (отличен)**. Понастоящем тя е на специализация във Венеция (Италия) с тема: "*Венецианската култура и монументалното изкуство на Българското възраждане - типология на влиянията*".

В процеса на нейната подготовка сме провеждали многобройни срещи в желанието ѝ за консултации, съвети и напътствия във връзка с темата на дисертационното ѝ съчинение, по съществени и много пъти по *̀перифернѝ* въпроси. Тя е много дисциплинирана и отговорна към работата си, подчертавам определено това. Съобразяваше се и изпълняваше всичко стриктно и своевременно По мое предложение, докторантът Татяна Иванова прие *̀предизвикателството̀* да работи по темата за „*Страшния съд в монументалната живопис на Българското възраждане – XVIII-XIX век*” – (*Иконография и херменевтика*) – най-голямата и сложна композиция в християнското изкуство по отношение на персонаж, иконография и богословско съдържание.

Структура на десертацията:

Дисертационният труд е с впечатляващ обем от **508** печатни стандартни страници и се състои от: **Увод, Три глави, Заключение, Списък на съкращенията, Цитирана литература**, която включва: *извори, монографии и периодични издания, електронни ресурси и галерии, справочна литература* – общо **447** и **Приложение**, съдържащо *изображения, схеми и графики*. В дисертационното съчинение е приложен научен апарат, състоящ се от **1363** бележки под линия.

Предмет на изследване в дисертационното съчинение е многопластовата богословска семантика, която поставя иконографията на Страшния съд през Българското възраждане. Разработката на темата се *̀усложнява*, както отбелязва докторантът, *тъй като иконографията през този период обхваща различни културни и религиозни идеи, натрупани вследствие на петнадесет вековното развитие на композицията̀*. Направена е сполучлива ретроспекция на най-важните изследвания на отделни аспекти в иконографията на темата до настоящия момент. Поради големия обем на работата, авторът не прави характеристика на *̀художествено-естетическия аспект на композициитѐ*, като отбелязва, че *̀това може да бъде предмет на отделно съчинениѐ*.

Това не е пропуск в дисертацията! Много християнски писатели определят *Християнското изкуство* като „*богословие в образи*”. Едно изследване на тези образи, сцени и композиции не би било пълно и разбираемо, ако не се обърне внимание на богословието на сюжета в тях. Християнската иконография отразява догматическите истини на Православната църква посредством символи, алегии и специфични иконографски атрибути. Християнският художник не е задължен да предава точно анатомията на човешкото тяло. Жестовете, позата на тялото и цветовете в иконата също имат символно значение; аксесоарите в интериорни и екстериорни сцени пестеливо се включват дотолкова, доколкото е необходимо да се представи мястото на едно или друго действие или събитие. Усилията на зографа са насочени изцяло върху експресивната трактовка на лицето, чрез което се подчертава духовното състояние на свещения образ. В тази връзка се използва специфичното понятие „*богословска естетика*”, което няма нищо общо с понятието „естетика”, прилагано като характеристика към светските произведения на изкуството, като красиви, емоционално въздействащи и впечатляващи. То разкрива до каква степен християнският художник умее да отрази като образен еквивалент отделни богословски истини или учението на Църквата като цяло.

В изследването пълноценно са използвани два основни метода: *иконографският* и *херменевтичният*. Към последния е приложена и графична схема: *извори – иконография – херменевтика*.

В **Първа глава -`Подстъпи към темата`** - са разгледани главните аспекти на *православната есхатология* – т.е. учението на Църквата за последните времена в съответната последователност: идването на Антихриста, идването и убиването на пророците Енох и Илия от Антихриста, убиването на Антихриста, възкресението на мъртвите, настъпването на Божия съд след второто идване на Исус Христос, преобразяване на настоящия свят, всеобщ съд и настъпване на Божието царство. Посочените пророчества и знамения, като бъдещи събития, рефлектират в иконографията на Страшния съд през вековете. Тези аспекти докторантът открива в Свещ.

Писание на Стария и Новия Завет, светоотеческата литература, Никео-Цариградския символ на вярата, литургическата химнография на Църквата, агиографската книжнина и в апокрифни разкази.

Проследена е промяната на композицията от IV в. до Българското възрождане, *`която е своеобразен преход към проблематиката на възрожденската иконография`*. Отделено е място и на *`Легендата за покръстването на българите`* под влияние на иконографията на Страшния съд. Правилно е застъпена и т.н. *`индивидуална есхатология`*. – *`Частния съд на душата`* - след смъртта на всеки човек, преди настъпването на Всеобщия съд.

Посочени и подробно анализирани са иконографските схеми на Страшния съд в *`Класическата регистрова композиция`* от XI-XII в., първият поствизантийски вариант в XV в. – *“руско-русиянският”*, и вторият – *“критско-атонският”*, който се създава през XVI в. в Атонските манастири.

Във **Втора глава** - *`Страшният съд`* в монументалната живопис на Българското възрождане. Първообрази – иконография – паметници` - е дадено описание на композицията в по-важните иконографски ръководста на българските възрожденски зографи: *ермини* и *щампи*. Съставена е *`класификация`* на възрожденската иконография на Страшния съд, разгледана е и иконографията на композицията в творчеството на отделни представители на Възрожденските ни живописни школи.

В **Трета глава** - *`Възрожденската иконография на Страшния съд. Богословска херменевтика`* - е направен много подробен и сполучлив богословски анализ на всички *`елементи`*, застъпени в иконографията на Страшния съд. Тази глава, всъщност, е и центърът на дисертационния труд. Авторът въвжда и една нова схема в структурата на композицията чрез термините *`по вертикала`* и *`по хоризонтала`*. В подточката ***`Божие то домостроителство „по вертикала”*** са разгледани компонентите, *`които символизируют отделни моменти от Божия план за спасението на човека`*

след грехопадението. Те са поместени по централната вертикала на композицията, започваща от Иисус Христос Праведен Съдия и завършваща с Психостасията`. Докторантът включва и още едно символично деление на `ляво` и `дясно`, въз основа на евангелския текст от Мат. 25:33 „и ще постави овците от дясната Си страна, а козите от лявата.“ “Отдясно” на Иисус Христос са поставени различните групи праведници; “Отляво” на Иисус Христос са грешниците, представени чрез отделни исторически личности, алегии и символи за предстоящи събития.

Специално внимание е отделено на Словото на св. Ефрем Сириец за Страшния съд, което се смята за основен извор на класическата възрожденска композиция, и на взаимната връзка между Неделя Месопустна и иконографията на Страшния съд. В края на всяка глава са дадени кратки обобщения.

Бележки по същество: Авторът добросъвестно и задълбочено е разработил дисертационното си съчинение. Процудурата и използваната е огромен брой специализирана литература по темата. Бележките в критичния апарат са дадени прецизно, на места, много подробно. Написано е на ясен, точен и четивен стил. Докторантът притежава научен потенциал, похвално усърдие и академична дисциплинираност. Съгласен съм с посочените приноси на изследването, които авторът прилага.

Представеният труд отговаря на всички академични изисквания за една дисертация.

Заключение:

Въз основа на всичко това, давам положителна оценка на дисертационното съчинение и си позволявам да препоръчам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на Татяна Димитрова Иванова образователната и научна степен `доктор` по професионално направление 2.4. Религия и теология (Християнско изкуство).

София, 17 октомври 2014 г.

Доц. д-р Иван РАШКОВ